

ZUZANA ČÍŽIKOVÁ*
Univerzita v Belehrade
Belehrad, Srbsko

K PORTRÉTU PROFESORA MICHALA FILIPA

V príspevku sme sa pokúsili načrtnúť portrét Michala Filipa (1915–1989), nestora vojvodinskej slovakistiky a to predovšetkým ako všestrannej osobnosti, s rozličnými záujmami a oblasťami pôsobenia. Bol stredoškolským profesorom a vysokoškolským prednášateľom, divadelníkom, literárnym historikom a kritikom, prekladateľom, jazykovedcom, zostavovateľom čítaniek, editor i archivár. Osobitnú pozornosť sme venovali pedagogickej činnosti prof. Filipa, najmä jeho prvým povojnovým čítankám pre slovenské stredné školy.

Kľúčové slová: Michal Filip, slovakistika, kultúrna história, prvé povojnové slovenské čítanky

Profesor Michal Filip (1915–1989) patrí medzi významné osobnosti v slovenskom vojvodinskom kultúrnom a osvetovom živote v druhej polovici 20. storočia a najmä v prvom povojnovom desaťročí, keď sa dávali organizačné základy v školstve, divadelníctve, vydavateľstve a vôbec v celej kultúrnej činnosti; následne aj v 60. rokoch, keď sa inštitucionálne zakladala a vzrástala vojvodinská vysokoškolská slovakistika. Jeho pôsobenie a dielo stojí v základoch vojvodinskej slovakistiky a právom ho označujeme za jej nestora. Osobnosti a dielu Michala Filipa sa venovali viacerí autori; existuje niekoľko obsiahlych i stručných prác (D. Dudok, 1985, 1989, M. Dudok, 1991, Týrová, 2015, Tarasjev, 2015, Myjavcová, 2015) a jedna pozoruhodná, však predovšetkým širšie publicisticky a populisticky zameraná publikácia pod názvom *Sny a hviezdy profesora Michala Filipa* (2015), ktorá vyšla pri príležitosti 100. výročia od jeho narodenia. Kniha je koncipovaná ako mozaika a výber z Filipovej tvorby a rozličných reflexií a spomienok na neho, čím sa vlastne načrtáva všestranný odborný, bádateľský, ale i ľudský profil Filipovej osobnosti.

Michal Filip sa narodil 7. 1. 1915 v Starej Pazove, ľudovú školu skončil v rodisku a gymnázium v Báčskom Petrovci (1928–1936). Na Filozofic-

---

* z.cizikova@fil.bg.ac.rs

kej fakulte Belehradskej univerzity vyštudoval srbčinu a starosloviencinu a získal aj odborné znalosti z dejín juhoslovanských literatúr, teórie literatúry, histórie, českého a latinského jazyka (DMF19501010/7123). Učil sa u známych profesorov ako sú Belić, Košutić, Miletić, Bošković (Harpáň, 1989) a zrejme pre objektívne okolnosti (neisté vojnové časy) nezostal hneď pôsobiť na fakulte. Diplom získal v roku 1941 (čo neskoršie musel nanovo písomne dokladať) a práve táto skutočnosť podľa Andreja Tarasjeva (2005) ovplyvnila Filipovu profesionálnu kariéru a vedeckú činnosť; aj napriek tomu, že mal široké slavistické vzdelanie a osobné charakterové predispozície na plodnú a bohatú vedeckú dráhu, celý pracovný vek bol lektorom a odborným pracovníkom, ktorému sa však, pre jeho erudovanosť, systematickosť, dôslednosť, ba i minucióznu precíznosť natrvalo dostalo pomenovanie profesor. Počas vojny pracoval ako profesor na meštianke v S. Pazove (1942–1943), Kovačici a Bošovciach (1944). Potom pôsobil na gymnáziu v B. Petrovci (1944–1952), kde prednášal slovenčinu, srbčinu, dejepis a latinčinu (Pamätnica, 1969), obnovil činnosť žiackeho samovzdelávacieho krúžku Sládkovič, v ktorom aj sám pôsobil a ako mladík písal literárne práce a viac rokov bol aj vychovávateľom v chlapčenskej časti internátu. V roku 1952 nastúpil na miesto lektora českého a slovenského jazyka na Katedre východných a západných slovanských jazykov a literatúr Filozofickej (od roku 1960 Filologickej) fakulty v Belehrade. Ako externý vyšší odborný pracovník pôsobil aj na Filozofickej fakulte v Novom Sade (1961–1964) a potom ako riadny zamestnanec (1969–1975). V školskom roku 1970/1971 pobudol ako lektor srbochorvátčiny na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave; na uvedenú fakultu ho natrvalo pozývali aj skôr (Harpáň, 1989). Na Katedru slavistiky FF BU sa vracia v roku 1975 na miesto lektora slovenského jazyka a dejín slovenského a českého jazyka, kde pôsobil do roku 1979. Do dôchodku odchádza z miesta odborného poradcu pre slovenský jazyk na Slovakistickom ústave FF v Novom Sade (1983). Zomrel v roku 1989 v Starej Pazove. Získal Cenu Spolku vojvodinských Slovakistov (1987) a Plaketu Slavistickej spoločnosti Srbska (1987) (DMF19780320/3711).

Všestranná osobnosť profesora Filipa

K menu profesora Michala Filipa sa viaže celý rad záujmových oblastí a pritom v mnohých z nich vyoral prvé brázdy a trasoval tak cestu ďalším kultúrnym a vedeckým pracovníkom. Bol úspešným pedagógom – vychoval mnohé generácie stredoškôľakov a vysokoškôľakov. Bol profesorom prvej povojnovej generácie žiakov, z ktorých vyrástli mnohé významné osobnosti nášho menšinového života ako sú M. Myjavcová, J. Kopčok, J. Makan, M. Týr a iní, mladší. Ich písané i ústne svedectvá svedčia o profesorskej veľkej erudícii a sugestívnom prednese učiva, o nezištnej pomoci a ochote odo-

vzdávať im vedomosti a vzbudzovať záujem o otázky jazyka a literatúry, čím v nemalej miere prispel k ich profesionálnemu formovaniu sa. V 50. rokoch 20. st. sa intenzívne venoval prekladu; prejavili sa tu jeho odborné znalosti z juhoslovanských literatúr a z vyštudovaného odboru¹. K prekladom drámy sa dostal z dennej potreby nájsť vhodné dramatické texty pre inscenácie petrovských divadelných ochotníkov. Jeho veľká tvorivá aktivita v ochotníckom divadle bola v znamení mladistvého zanietenia a entuziazmu a veľkej lásky k tomuto druhu umenia. So stredoškólákmi a potom i v rámci novozaloženého Ústredného slovenského ochotníckeho divadla (1948), kde bol hlavným režisérom nacvičil a realizoval celý rad divadelných predstavení². Kulminuje to v druhej polovici 40. rokov, keď sa v jeho osobnosti zlúčili prekladateľ, dramaturg, režisér, scénograf, kostýmograf, ba raz i herec. Divadlu sa venoval aj vedecky; výskumom divadelného ochotníctva položil základy divadelnej historiografie u nás (napr. v prácach *Z dejín slovenských ochotníckych divadiel vo Vojvodine*, *Deväťdesiat rokov divadelného života v Petrovci* a iné). Vrcholom, ale zároveň i svojráznym koncom angažovania sa v ochotníckom divadle bola inscenácia VHV operety *Pekná, nová, maľovaná kolíska* v roku 1948. Aj keď išlo o významnú a vynikajúcu inscenáciu, nielen v zmysle inovačných scénických riešení a choreografie (na scéne bola vrátaná studňa s vodou, svetelné efekty v podobe svojrázneho hologramu matky s dieťaťom) (Babiak – Filip, 1986, Filip, 1990), ale i opätovného uvedenia muzikálu na ochotnícku scénu, dobová kritika predstavenie ohodnotila ako „mysticko-idealistickú, bezmyšlienkovú hru“ (König, 1948), nie celkom „na línii“ a v duchu „budovania socializmu“: „Svojou povrchnosťou, vulgárnosťou, nevyriešovaním žiadnych problémov odputáva široké vrstvy od skutočnosti a napája človeka boľastnou romantikou, ktorá je cudzia človeku socializmu.“ (tamže). Vo svojich spomienkach na prof. Filipa M. Demák tiež uvádza: „Pán profesor sám v mladosti pocítil na vlastnej koži „konštruktívnu kritiku“ straníckych kádrov /---/, keď chcel „v čase budovania socializmu“ na javisko postaviť také spiatočnicke dielo, ako je *Pekná, nová, maľovaná kolíska*.“ (2015). Filipova záľuba v hudbe (nejde len o ľudovú pieseň či tanec, ale i inscenácie operné, či operetné) svedčí o jeho vnímavom a senzitívnom prístupe k umeniu a v tomto prípade o snahe pozdvihnúť ochotnícke divadlo na vyššiu úroveň a aj takto kultivovať dedinské divadelné obecnstvo. Môžeme to oceniť len s dodatočným časovým odstupom.

¹ Preložil drámy slovinského autora I. Cankara *Král na Betajnovce* (časopisecky, 1958) a *Za blaho národa* (v rukopise) (Týr, 2015, 66), I. Andrića *Pokušenie a iné rozprávky* (knižne, 1955), K. Čapka *Rozprávky z jedného a druhého vrecka* (knižne, 1955), B. Krefta *Kalvária za dedinou* (knižne, 1957) a iné.

² Na javisko postavil nasledovné hry: *Vpád* L. Leonova, *Král na Betajnovce* I. Cankara, *Zem, Záveje* a operetu *Pekná, nová, maľovaná kolíska* od VHV, *Náš pán minister* a *Čaj u pána senátora* I. Stodolu a iné.

Pôsobenie prof. Filipa na Katedre východných a západných slovan-
ských jazykov a literatúr Filozofickej fakulty v Belehrade má nesmierny
význam pre rozvoj slovakistických štúdií na tomto pracovisku a potom i v
Novom Sade; postupne sa popri češtine do študijného programu dostali aj
slovakistické predmety; už koncom 60. rokov slovenčina mala rovnopráv-
ne zastúpenie vo vyučovacích predmetoch (Benková, 2015). Zo zachovanej
korešpondencie profesora Krešimíra Geogijeviča (1907–1975)³ vidíme, že
Filipov príchod na katedru bol plánovaný už roku 1950. V liste z 25. októbra
1949 informuje prof. Filipa, že po neplánovanom odchode lektora českého
jazyka Matejčeka spôsobeného politickou krízou medzi Juhosláviou a ČSR
a po rozhovore s prof. Laličom rozhodli sa na toto miesto pozvať práve prof.
Filipa ako najkompetentnejšiu osobu (DMF19491029/3792). Vybavovanie
tejto záležitosti sa však značne predĺžilo (na základe náznakov v listoch sú
indície, že tunajší slovenskí predstavitelia moci robili obštrukcie a tento
prechod prof. Filipa predlžovali). K realizácii prišlo v roku 1952 a v jeho
pracovnej náplni bolo zabezpečovať výučbu češtiny a slovenčiny pre rusis-
tov, svedčí o tom i zachovaný plán a program zo slovenského jazyka pre
rusistov (zameraný na fonetiku a morfológiu, s krátkym prehľadom dejín
slovenského jazyka a pravopisom) (DMF0000grad/7263). Okrem toho prof.
Filip mal aj kurz pod názvom Konfrontačná analýza srbochorvátskeho a
ruského jazyka; cieľom predmetu bolo „teoretické a praktické ovládanie po-
dobností a rozdielov ruského a srbochorvátskeho jazykového systému a ich
fungovanie v konkrétnej jazykovej praxi“ (DMF0000konf/2087) na základe
vtedajších výdobytkov konfrontačnej lingvistiky. V 60. rokoch sa do učeb-
ných plánov a programov dostávajú aj slovakistické predmety. Program pre
slovenčinu ako hlavný predmet na skupine Slovenský jazyk a literatúra cha-
rakterizuje dôkladné prezentovanie hlavných jazykových rovín (fonetika,
morfológia, tvaroslovie, syntax, lexikológia): „prístup jazykovému materiá-
lu je deskriptívny s hlavným dôrazom na slovenskej jazykovej norme s oso-
bitným dôrazom na srbochorvátsky jazyk“ (DMF0000konf/2087), predmet
sa vyučoval 8 semestrov po 10 (1–5, 8 semester) a 14 hodín týždenne (6 a
7 semester). Tento konkrétny dokument, na základe odporúčanej literatúry
lokalizujeme do 70. rokov 20. storočia, keď sa prof. Filip vrátil pôsobiť na
belehradskú slovakistiku (roku 1975). Z tohto obdobia datuje aj kurz Dejiny
slovenského jazyka (s dialektológiou), resp. Dejín slovenského jazyka (DM-
F000prog/2082, DMF19790000/2080).

³ V pozostalosti Michala Filipa v Ústrednom archíve Slovenskej evanjelickej a.
v. cirkvi v Starej Pazove sa nachádzajú aj listy prof. K. Geogijeviča, uložené pod číslom
DMF19491029/3792. Pozostalosť M. Filipa spracovala a nám ju aj sprístupnila pani Katarína
Verešová, za čo jej srdečne ďakujeme.

Ešte pred nástupom na lektorské miesto prof. Filip bol v roku 1950 prijatý na Inštitút pre východné a západné slovanské jazyky a literatúry pri SAV v Belehrade ako externý spolupracovník s úlohou výskumu slovenských nárečí vo Vojvodine, na čo ho zvlášť podnecoval práve profesor K. Georgijević, ktorý už pred jeho príchodom na fakultu avizoval možnú tému jeho doktorskej dizertácie a spoluprácu na redakcii Česko-srbského slovníka. Filipova vedecká činnosť bola usmernená na výskum slovenskej vojvodinskej literatúry, kultúry a kultúrnej minulosti, ale aj na jazykovedný, presnejšie nárečový výskum, s čím súvisí aj jeho zberateľská činnosť (žiaľ, veľká časť jeho nárečového výskumu, ktorý mal byť podkladom pre dizertačnú prácu zostala verejnosti nedostupná, časť sa nachádza v jeho pozostalosti, jednu časť tvorí i hudobný materiál). Literárnej kritike sa venoval len ojedinele, svedčí o tom jediná recenzia zaradená do jeho knihy *Štúdie a články* (1989) v kapitole *Pokus o literárnu kritiku* o debute básnika Andreja Ferku. Adam Svetlák v rámci výskumu kritického čítania literatúry vojvodinských Slovákov Filipa zaraďuje do prvej povojnovej generácie slovenských vojvodinských literárnych kritikov z akademického prostredia a pozoruje ho ako „kritický protiklad“ Jána Kmeťa. Ukazuje pritom na ich spoločné pozitivistické východisko, ale Filipa charakterizuje ako vedeckejšie zameraného a objektívnejšieho bádateľa. „Tieto vlastnosti Filipovho tvorivého rukopisu boli iste na príčine jeho zjavnej inklinácie ku kultúrnohistorickým a jazykovým výskumom, ktoré svojou faktografickosťou boli bližšie jeho tvorivej povahe ako príliš „metafyzické“ literárne témy a problémy.“ (Svetlák, 2015). Vo svojich literárnohistorických štúdiách sa Filip sústredil najmä na slovenských vojvodinských autorov z obdobia realizmu a moderny (J. Čajak, G. M. Petrovský, VHV), pritom spravidla najprv zohľadňuje širšie historické a spoločensko-politické okolnosti života a tvorby autora a len potom to dáva do súvislostí s konkrétnym literárnym dielom. Tieto jeho výskumy neskoršie dostali primeraný priestor pri redigovaní a editorskej činnosti; na vydanie pripravil dva zväzky súborného diela Gustava Maršalla Petrovského a tvorbu VHV. Profesor Filip sa uvádza ako prvý významný hurbanológ z radov vojvodinských Slovákov, nielenže svojho rodáka VHV a jeho tvorbu, a aj genealógiu Hurbanovskej rodiny, dobre poznal, ale po jeho smrti zachránil a archivoval veľkú časť jeho pozostalosti (Babiak, 2000, Verešová, 2013), z čoho časť daroval aj Slovenskej národnej knižnici v Martine.⁴ Zsväte- ne písal o Hurbanových realistických drámach v štúdiu *Hurbanove sedliacke*

⁴ V pozostalosti M. Filipa nachádzame dokumenty, kde sa uvádza, že prof. Filip z pozostalosti VHV na staropazovskej fare po roku 1956 Matici slovenskej daroval listy J. M. Hurbana, S. H. Vajanského, Š. Krčméryho a L. Podjavorinskej (DMF19651002/3524), však veľká časť VHV pozostalosti sa dnes nachádza v Ústrednom archíve SEAVC v Starej Pazove.

drámy (Filip, 1990) a podobne systematicky a dôkladne pripravil na vydanie časť jeho rozsiahleho diela.

Prof. Filip spolupracoval s mnohými domácimi i zahraničnými vedcami a inštitúciami (Verešová, 2013), napríklad i s Maticou srbskou; pre jej vydanie *Lexikónu juhoslovanských spisovateľov (Leksikon pisaca Jugoslavije I, II, Novi Sad, Matica Srpska 1972 a 1979)* napísal heslá o slovenských spisovateľoch a bol redaktorom jeho slovenskej časti. Vo svojich prácach sa venoval aj metodike slovenčiny, etymológii, slovensko-srbským vzťahom, archívneému výskumu, redakcii zborníkov a monografií a iné.

Filipovu zanietenosť a môžeme povedať aj záľubu v ozrejmovaní širších súvislostí sledovaného (kultúrneho, literárneho, historického, jazykového či genealogického) javu spojenú s altruizmom a príslovečnou skromnosťou adekvátne a gnómicky zhodnotil Miroslav Dudok, keď sa o profesorovi Filipovi vyjadril ako o „kráčajúcej encyklopédii“: „Nezištne sa so svojimi poznatkami a skúsenosťami delil so svojimi žiakmi a študentmi a neraz jeho myšlienky zreli a uzreli svetlo dňa u iných.“ (1991)

K Filipovým čítankám

Už v medzivojnovom období sa vojvodinskí Slováci začali v celkovom kultúrnom a spoločenskom rozmachu organizovanejšie a intenzívnejšie starať o slovenské menšinové školstvo a v rámci toho aj zostavovať a vydávať čítanky pre slovenské ľudové školy. V zmenenej spoločensko-politickej situácii po roku 1945 prichádza aj k reforme školstva a ako naliehavý problém sa pociťoval nedostatok učebníc. Na základe čulej korešpondencie profesora Filipa s vtedajšími predstaviteľmi orgánov poverenými otázkami školstva⁵ uzavierame, že bol zapojený aj do koncipovania učebných osnov pre slovenské školy. Domnievame sa, že tesne po roku 1945 práve profesor Filip bol najpovolanejší a najkompetentnejší z radov našich vzdelancov na túto prácu a treba podotknúť, že v nedostatku odbornej i krásnej literatúry. Postupne v prvej polovici 50. rokov prof. Filip zostavil nasledovné čítanky: *Čítanka pre prvú triedu slovenských stredných škôl* (1951, ďalej len Č1), *Čítanka pre druhú triedu slovenských stredných škôl* (1952, ďalej len Č2), *Čítanka pre tretiu triedu slovenských stredných škôl* (1952, ďalej len Č3), *Čítanka pre štvrtú triedu slovenských stredných škôl* (1954, ďalej len Č4). Na rozdiel od medzivojnových čítaniek, ktoré boli široko koncipované ako čítanie z rôznych spoločenských a prírodných vied a kde predovšetkým dominovala didaktická funkcia (Hodoličová – Mladenović, 2016) v týchto čítankách sa zostavovateľ, ak si odmyslíme publicistické texty s ideologickou a propagačnou funkciou, zameril predovšetkým na literárne texty. Tieto štyri čítanky

⁵ Bola to Rada pre osvetu a kultúru GIONSAPV, ktorá všetky štyri čítanky aj schválila.

sa koncepcne veľmi podobajú; mali sa používať predovšetkým na hodinách slovenského jazyka a literatúry. Jednotlivé texty sa v nich opakujú, úryvky sú často z tých istých diel a zo strany zostavovateľa preferovaných autorov (napr. zo slovenskej literatúry z obdobia romantizmu a realizmu, ojedinele sú tu autori z medzivojnového obdobia). To, čo aj dnes môžeme pozitívne zhodnotiť je priestor, ktorý zostavovateľ venoval ľudovej tvorbe, čo jednak súvisí s koncepciou čítaniek prezentovať slovesnú tvorbu ako umelecké prejavy ľudu od najstarších čias po súčasnosť, ale zrejme i s dostupnosťou prameňov, či afinitou samotného zostavovateľa ku folklóru.

Na uvedené Filipove čítanky, z dnešného pohľadu, môžeme mať všelijaké námietky (nedostatočná systematizácia textov, nedostatok návodu na prácu s textom, neprítomnosť kontextualizácie textu a iné), ale mienime, že sú čítanky a učebnice v mnohom odraz doby, v ktorej vznikli a že ich v tomto kontexte aj treba posudzovať. Ako sme už naznačili, výber textov v mnohom podmieňovala spoločensko-politická situácia; aj do skúmaných čítanek sa dostala požiadavka vychovávať mladých v duchu novej ideológie. Najvýraznejšie je to v rámcojúcich častiach; na začiatku stoja texty s tematikou NOB-a, partizánskeho odboju, revolúcie, budovania socialistickej vlasti a pod. juhoslovanských (V. Nazor, B. Čopíć), sovietskych (A. Konovov) a slovenských autorov (P. Jilemnický, F. Kráľ, M. Krno, M. Lajčák) a apologetická a agitačná poézia o kulte osobnosti. V záverečných častiach sa nachádzajú vlastenecké básne a známe hymnické piesne, napr. *Kto za pravdu horí* K. Kuzmányho, *Hej, Slovania* S. Tomášika a iné.

Kompozícia čítaniek sleduje tematický princíp, čo čítanky robí žánrovo heterogénne a pôsobí dosť neusporiadane. Žánrové kritérium triedenia textov je dnes základnou premisou pri zostavovaní čítaniek a pomáha žiakom už od mladšieho školského veku postupne uchopiť druhové a žánrové charakteristiky literárnych textov. Okrem veľkej skupiny textov s dobovými témami, častá je téma vlastenectva, láska k matke, tematika zbojníctva a odboju, slobody, mladosti a pod. Práve na tejto tematickej zomknutosti zostavovateľ nástojil: „Poradie článkov možno meniť o dve-tri čísla, len neprehadzovať z jedného okruhu do cyklu druhého, ktoré (cykly) nie sú v rukopise označené, ale z obsahu materiálu sa dajú ľahko vycítiť.” (DMF19541012/3747). Z korešpondencie s vydavateľom zisťujeme, že dáva návody ako postupovať pri sádzaní textu, aby sa nenarušila ich celistvosť (nerozdeľovať strofy na dve strany, nedávať názov na koniec strany a pod.) a zdôrazňuje tematické (v Č4 čiastočne i žánrové) zoskupovanie textov. Bol si vedomý potreby kultivovanej a kvalitnej učebnice: „Vôbec rečovej stránke a technickej úprave venujete väčšiu pozornosť ako (v) čítankách predošlých. Čo sa docieli učebnicou, v ktorej sú tlačové chyby a iné nedopatrenia?” (tamže).

Pri takomto zoradení textov prichádza do výrazu aj ich slabá lokalizácia. Lokalizovať text znamená „dať ho do súvisu s celkom, z ktorého je prebratý“ (Dimitrijevič, 1972 : 33, citované podľa Franciškovič, preklad zo srbčiny Z.Č.). Úryvky tu fungujú ako uzavreté texty (svedčia o tom aj nové názvy úryvkov a tiež absencia bibliografických údajov, čo je príznačné najmä pre prvé dve čítanky), čo sťažuje ich percepciu a následnú analýzu a interpretáciu, napríklad v Č1 pri úryvku Mata Lovraka pod názvom *Detské ruky* sa neuvádza, že ide o úryvok z románu *Deti z veľkej dediny*. Pred úryvkom stojí krátka informácia, čo danej epizóde predchádzalo; takúto kontextualizáciu pri úryvkoch z väčších diel nachádzame potom čoraz častejšie. Kým v Č1 a Č2 sa literárnovedné pojmy vyskytujú len ojedinele a nesystematicky (napr. epiteton a komparácia v Č1, z verzológie v Č2), v ďalších dvoch čítankách je to už častejšie a funkčne zaradené (napr. archaizmus vysvetľuje na príklade tvorby S. H. Vajanského, metaforu a prirovnanie na príkladoch z poézie J. Bottu, kontrast v poézii A. Sládkoviča). Lokalizácia textov v Č3 a Č4 je už pravidlom; uvádza sa odkiaľ je prebratý úryvok a po ňom nasleduje bio-bibliografická poznámka o autorovi s obrázkom, čo v predchádzajúcich čítankách bolo ojedinele. V jednotlivých skupinách textov vidieť snahu aj žánrovo ich oddeliť (v obsahu Č4 bloky z ľudovej slovesnosti majú osobitné tituly: *Epické ľudové piesne*, *Lyrické ľudové piesne*, *Ľudové rozprávky*). Známe sú affinity Michala Filipa k ľudovej tvorbe (na ľudový nápev napísal partizánske piesne, zbieral a zapisoval pazovské ľudové piesne), čo sa prejavilo aj v zostavovaní čítaniek. Dominuje v nich ľudová slovesnosť; najviac je ľudových piesní, ku ktorým odborne uvádza aj poznámku o pôvode, jazyku, estetických kvalitách. Osobitnú dlhšiu poznámku už v Č1 venuje ľudovej rozprávke, povesti a báji, ktoré však interpretuje v duchu doby. V Č4 už dáva prehovoriť odborníkovi; zaraďuje sem dlhé state z pera folkloristu Jiřího Horáka *O ľudovej epike slovenskej*, *Slovenská ľudová lyrika* a *O pôvode a vývoji ľudových piesní*. V tejto čítanke je každý text opatrený výkladom neznámych slov, čo značne prispievalo k percepcii umeleckých textov (predovšetkým keď išlo o staršie texty, z ktorých sú niektoré aj v češtine a bernolákovčine). Ani v jednej čítanke neexistujú metodické návody v podobe otázok a úloh na prácu s textom a aktiváciu žiaka, v tomto zmysle bolo používanie čítaniek v mnohom odkázané na metodickú zručnosť prednášateľa, jeho kompetencie a „nové formy práce“, ako na to M. Filip upozorňuje už v 50. rokoch v článku *Poznámky k rozvíjaniu gramotnosti u žiakov*. Odkazuje tu na spätosť vyučovania jazyka, gramatiky, lexiky, slohu a pod. s literárnou výchovou: „Len čítaním literárnych diel žiak si nemohol osvojiť primerané slovné bohatstvo a tvorivo ho použiť vo vlastných ústnych a písomných prejavoch, lebo mnohým slovám a výrazom bez odbornej pomoci vyučujúceho ani nemohol správne rozumieť.“ (Filip, 1990)

Aj napriek tomu, že mnohé texty v čítankách sú z dnešného hľadiska anachronizmom, značná časť textov z tzv. literárneho dedičstva, ktoré Filip do čítaniek zaradil sa aj dnes nachádza v súčasných slovenských čítankách vo Vojvodine (napr. *Smrť Jánošíkova* J. Bottu, *Mor ho!* S.Chalupku, *Zuzanka Hráškovie* P. O. Hviezdoslava a iné).

Namiesto záveru

Na dotvorenie portrétu profesora Michala Filipa je nevyhnutné preskúmať jeho celkovú bibliografiu, ale i bohatú pozostalosť uloženú v ÚA SEVAC v jeho rodisku. Avizovaný druhý zväzok jeho *Vybraných spisov* tiež čaká na editora. Aj relatívne dobre preskúmané oblasti jeho pôsobenia (kulturná história, literárne dejiny, jazykoveda) by sa mohli doplniť novými výskumnými poznatkami. Zaujímavé by bolo nahliadnuť do zhromaždeného nárečového, či muzikologického materiálu. Osobitnú štúdiu by si žiadali tuná spomenuté programy, či uvedené čítanky, či skriptá *Vybrané slovenské texty* (Nový Sad, 1972), ktoré profesor využíval na svojich hodinách. V živote i diele profesora Michala Filipa sa ako v otvorenej knihe dá čítať osud i údel, povolanie i poslanie jedného výnimočného a zvláštneho človeka.

PRAMENE

Čítanka pre prvú triedu slovenských stredných škôl. Petrovec, Bratstvo – Jednota v Novom Sade : 1951.

Čítanka pre druhú triedu slovenských stredných škôl. Petrovec, Bratstvo – Jednota v Novom Sade : 1952.

Čítanka pre tretiu triedu slovenských stredných škôl. Petrovec, Bratstvo – Jednota v Novom Sade : 1952.

Čítanka pre štvrtú triedu slovenských stredných škôl. Petrovec, Kultúra : 1954.

Gradivo iz slovačkog jezika za rusiste. DMF000grad/7263. ÚA SEVAC v Starej Pazove.

Informacija o postavljanju M. Filipa za honorarnog saradnika Instituta za istočne i zapadne slovenske jezike i književnosti pri SANU, Beograd. DMF19501010/7123. ÚA SEVAC v Starej Pazove.

Listy prof. Krešimira Georgijevića. DMF19491029/3792. ÚA SEVAC v Starej Pazove.

List M. Filipa Vydavateľskému podniku Kultúra. DMF19541012/3747. ÚA SEVAC v Starej Pazove.

List – gratulácia prof. Dr. Mily Stojnić prof. M. Filipovi. DMF19780320/3711. ÚA SEVAC v Starej Pazove.

Programiz Slovačkog jezika kao glavnog predmeta. DMF000konf/2087. ÚA SEVAC v Starej Pazove.

Program iz Istorije slovačkog jezika sa dijalektologijom. DM-F000prog/2082. ÚA SEVAC v Starej Pazove.

LITERATÚRA

- Babiak, M.: *Jarné víchry nad Hurbanovou drámou*. In.: Vladimír Hurban Vladimírov: Keď vejú jarné víchre..., Hra v troch dejstvách. Bratislava, ESA : 2000, s. 53–59.
- Babiak, M.: *Michal Filip – od mladosti venoval život osožnej práci*. In.: Vzlet, 17, 1986, č. 7, s. 4–5.
- Benková, V.: *Ludia, ktorých sme mali radi – profesor Michal Filip*. In.: *Sny a hviezdy profesora Michala Filipa*. Stará Pazova – Báčsky Petrovec, Cirkevný zbor a Ústredný archív SEAVC – Slovenské vydavateľské centrum : 2015, s. 87–89.
- Demák, M.: *O jednej fotografii, o ohni, „čiernej vlne”, o rodokmeňoch Pazovčanov a o Mravcovi*. In.: *Sny a hviezdy profesora Michala Filipa*. Stará Pazova – Báčsky Petrovec, Cirkevný zbor a Ústredný archív SEAVC – Slovenské vydavateľské centrum : 2015, s. 92–95.
- Dudok, M.: *Nevšedný slovákistický záber*. Nový život, roč. 43, 1991, č. 3–4, s. 135–139.
- Francišković, D.: Čítanka i metodološko oblikovanje programskog sadržaja. Dostupné na: metodickividici.ff.uns.ac.rs/index.php/MV/article/download/.../773. 28.7.2017.
- Filip, M.: *Štúdie a články*. Nový Sad, Obzor : 1990, 209 str.
- Harpáň, M.: *Odišiel z našich radov. (Text, ktorý bol prečítaný na komemoračnom zhromaždení 30. mája 1989 na Filozofickej fakulte v Novom Sade)*. In.: *Sny a hviezdy profesora Michala Filipa*. Stará Pazova – Báčsky Petrovec, Cirkevný zbor a Ústredný archív SEAVC – Slovenské vydavateľské centrum : 2015, s. 116–117.
- Hodolič, J. – Mladenović, G.: Prvi udžbenici na slovačkom jeziku slovačkih autora iz Vojvodine posle prvog svetskog rata. In.: Slavistika, XX, 2016, s. 365–370.
- König, T.: *Dve podoby „Peknej, noveje, maľovanej kolísky”*. In.: Hlas ľudu, roč. 5, 1948, č. 63, s. 3.
- Pamätnica. 50 rokov slovenského gymnázia v Petrovci. Báčsky Petrovec, Slovenské gymnázium v Petrovci : 1969.
- Svetlík, A.: *Premeny literárnej kritiky vojvodinských Slovákov*. Báčsky Petrovec, Slovenské vydavateľské centrum : 2015, 236 str.
- Tarasjev, A.: *Spomienka na profesora Michala Filipa (1915–1989)*. In.: Obzory. Príloha Hlasu ľudu pre kultúru, vedu, umenie a literatúru. 22, č. 3/250, s. 5.
- Týr, M.: *Michal Filip ako prekladateľ Cankarových hier*. In.: *Sny a hviezdy profesora Michala Filipa*. Stará Pazova – Báčsky Petrovec, Cirkevný zbor a Ústredný archív SEAVC – Slovenské vydavateľské centrum : 2015, s. 66–67.
- Verešová, K.: *Písomná pozostalosť prof. Filipa je spracovaná*. In. Hlas ľudu, roč. 2013, č. 39, s. 21.

Zuzana Čížiková

SKETCHES FOR A PORTRAIT OF PROFESSOR-MICHAL FILIP

Summary

This paper drafts a portrait of a professor and the first language specialist of Slovak and Czech language of the Department of Slavic Studies at the Faculty of Philology, University of Belgrade – Michal Filip (1915-1989), the founder of Slovak studies in Vojvodina. Phrase ‘walking encyclopedia’ (M. Dudok) best describes professor Filip’s various interests and his immense knowledge. The paper covers all the field of his work (theatre, translation, linguistics, literary history, editing, etc.) and it particularly emphasizes his work in the field of pedagogy, or more precisely, the first reading textbooks for high school after the war.

Key words: Michal Filip, Slovak studies, cultural history, textbooks